

Πρόταση για τραπέζι εργασίας προς την οργανωτική επιτροπή του συνεδρίου της ΕΨΕ το φθινόπωρο του 2025

Ομιλητές: Κώστας Μπαζαρίδης, Ντίνα Κρούπη, Κώστας Ζερβός
Συντονιστής: Ανδρέας Γκορίνης

Το ιδεώδες της εξωτερικής μας εικόνας: η πρόζα του σώματος και του ρούχου

Το σιωπηρό υγιές σώμα δεν είναι και τόσο σιωπηλό.

Ως σώμα ανθρώπινο, καθώς αναπόφευκτα διεκδικεί έναν χώρο μέσα στην θάλασσα των σημείων, γίνεται επιφάνεια την οποία αυτά τα σημεία διαποτίζουν. Ταυτόχρονα, ως μέσο έκφρασης της υποκειμενικότητας, γίνεται σημείο ή σύστημα σημείων το ίδιο. Έτσι, υπάρχει ως ένας προνομιακός και εξαιρετικά αυθεντικός τόπος («το σώμα δεν λέει ποτέ ψέματα» λέει η Alice Miller), όπου θα εκφραστούν τα ατομικά ή τα κοινωνικά ιδεώδη ή η αμφισβήτησή τους.

Το σώμα είναι ο συνδημιουργός και το πρώτο βασικό όχημα της συνάντησης με την μητέρα. Δηλαδή της συνάντησης με τον κόσμο. Καθώς προηγείται της έλευσης της γλώσσας, το σώμα με τις ερωτογόνες του ζώνες, μαζί με την προσωδία των ήχων που ανταλλάσσουν μητέρα και βρέφος, τα βλέμματα, τους ρυθμούς παρουσίας/απουσίας, τις απτικές και οσφρητικές ανταλλαγές, τον μυϊκό τόνο κλπ., γίνεται ο εκφραστής μιας ιδιαίτερης γλώσσας: μιας, ας πούμε, προ-γλώσσας, που την μοιράζονται κατ' αποκλειστικότητα η συγκεκριμένη μητέρα με το συγκεκριμένο βρέφος και την οποία η Κρίστεβα έχει ονομάσει **σημειωτικό**. Πρόκειται για το καλό ή το κακό «δια-προσωπικό» ποίημα που θα γράψουν από κοινού μητέρα και βρέφος.

Με την έλευση της γλώσσας, ή του συμβολικού, το σημειωτικό δεν χάνεται. Εάν τα πράγματα πάνε καλά, το σημειωτικό διηθείται μέσα στο συμβολικό και παραμένει ως ένα πολύ ισχυρό εξωλεκτικό μέσο έκφρασης και επικοινωνίας.

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε το ταίριασμα του σημειωτικού με το συμβολικό ως μια βασική πηγή του Ιδεώδους; Ως μια διαρκή πηγή αναζήτησης μιας εκ νέου (ή επιτέλους) ευτυχούς συνάντησης; Ή θα

μπορούσε στην λαχτάρα για αυτό το ταίριασμα σημειωτικού και συμβολικού να δει κανείς ένα βασικό κίνητρο στην αναζήτηση μιας ιδεώδους ερωτικής συνάντησης κατά την ενήλικη ζωή;

Δεδομένου όμως ότι η μνημονική ανάκληση αυτής της αναπτυξιακής εμπειρίας - που μπορεί να ισοδυναμεί με την ανάμνηση ενός παραδείσου ή μιας κόλασης - δεν είναι λεκτικά εφικτή, πώς μπορούμε να ανιχνεύσουμε την παρουσία της στην ενήλικη ζωή; Η Κρίστεβα, η οποία εκτός από ψυχαναλύτρια είναι και μια θεωρητικός της λογοτεχνίας, μιλάει για την ποίηση σε σχέση με την πεζογραφία. Σε εμάς νομίζω ότι θα ήταν περισσότερο οικεία μια πιο κλινική γραμμή σκέψης. Για παράδειγμα:

Μια βασική έννοια εν προκειμένω είναι η εικόνα του σώματος (**body image**). Το δεδομένο ότι η εικόνα του σώματος είναι ένα απολύτως προσωποποιημένο ψυχικό περιεχόμενο, το οποίο δεν τροποποιείται παρά ελάχιστα από την λεκτική εμπειρία στην ενήλικη ζωή, δείχνει τις καταβολές του στο σημειωτικό, δηλαδή στον τρόπο που έχει αναδυθεί αυτό μέσα από την σχέση του παιδιού με την μητέρα της προλεκτικής περιόδου. Παρότι η εικόνα του σώματος δεν είναι μια έννοια που αφορά πρωτίστως στην επικοινωνία με τον άλλον, είναι βαθιά διαποτισμένη από την εμπειρία του βλέμματος του πρωτογενούς αντικειμένου και γι' αυτό διαποτισμένη από το Ιδεώδες, τόσο του συγκροτούμενου υποκειμένου όσο και του αντικειμένου που συγκροτεί. Καθώς αυτή η αλληλεπίδραση είναι η βάση για την πρώτη αίσθηση της εξωτερικής εμφάνισης, του σωματικού μεγέθους, της θέσης του σώματος μέσα στον χώρο, των σωματικών ορίων, της σωματικής κίνησης και της σωματικής ικανότητας, μπορεί να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο ο συνδυασμός σωματικής εικόνας και Ιδεώδους γίνεται ένας καθοριστικός παράγοντας για την μετέπειτα εμφάνιση διαταραχών στην πρόσληψη τροφής καθώς και για την ανάγκη της καταφυγής στην κοσμητική χειρουργική και σε τεχνικές τροποποίησης της εξωτερικής εμφάνισης του σώματος όπως είναι τα τατουάζ, τα πέρσινγκ, τα μπότοξ κλπ.

Μια δεύτερη γραμμή σκέψης αφορά στην διαδικασία των πρώτων διαφοροποιήσεων και στην σημασία του σώματος και της κινητικής δραστηριότητας προς την επίτευξη και την υπεράσπιση του αποχωρισμού από το μητρικό αντικείμενο: εδώ σημαίνουσα θέση έχει η έννοια της βέλτιστης απόστασης, της **optimal distance**. Δηλαδή της ιδεώδους απόστασης που πρέπει να υπάρχει ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο ώστε να είναι η λιβιδινική ικανοποίηση και η δημιουργία

νοήματος εφικτές. Η βέλτιστη απόσταση δεν είναι πάντοτε η ίδια. Παραλλάσσει ανάλογα με το αντικείμενο και την αποκρισσιμότητά του, την διαθεσιμότητα του υποκειμένου απέναντί του, την κοινωνική συνθήκη, την αναπτυξιακή φάση και τέλος (όπως φαίνεται) παραλλάσσει και από την ιστορική εποχή: η εποχή των διαδικτυακών βιντεοκλήσεων θέτει καινούρια ερωτήματα, καθώς η διαδικτυακή επικοινωνία επιτρέπει την ιδιαίτερα κοντινή επαφή με μια εικόνα του άλλου, την οποία πριν λίγα χρόνια μπορούσαν να μοιράζονται μόνο οι εραστές μεταξύ τους.

Μια τρίτη γραμμή σκέψης είναι **το ρούχο**. Το ρούχο είναι ο κληρονόμος των πρώτων απτικών επαφών και των πρώτων βλεμματικών ανταλλαγών ανάμεσα στην μητέρα και το βρέφος. Έτσι, επάνω του υπάρχουν τα ίχνη από την πρώτη συγκρότηση του Εγώ-δέρματος και των βασικών λειτουργιών του Δεύτερου Δέρματος (Second Skin). Το ρούχο, με αυτήν την έννοια, είναι ένα πρώτο container και ένα πρώτο όριο είτε μετά είτε ταυτόχρονα με την μητρική αγκαλιά. Στο ρούχο ενσωματώνονται επίσης οι πρώτες εμπειρίες του συναισθήματος της ντροπής και κατά συνέπεια του αισθήματος της κοινωνικότητας. Το ρούχο λοιπόν ως όριο ή ως δεύτερο δέρμα δεν αφορά μόνο στην πρωταρχική διαφοροποίηση από το πρωτογενές αντικείμενο αλλά συνιστά και ένα από τα θεμέλια του αισθήματος του «μαζί», σε επίπεδο ομάδας και κοινωνικής ένταξης. Γι' αυτό γίνεται ένα βασικό όχημα μέσα από το οποίο εκφράζεται ένα κατ' εξοχήν κοινωνικό φαινόμενο: η μόδα. Έτσι, στο ρούχο εκφράζονται βασικά στοιχεία της μίμησης, της ταύτισης, της ένταξης σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και σε συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις και υποκουλτούρες. Και τέλος, το ρούχο της μόδας, καθώς προτείνοντας αλλαγή απαιτεί ταυτόχρονα και συμμόρφωση, είναι ένα πεδίο στο οποίο θα εκφράζεται πάντοτε ένα στοιχείο αλλοτριωμένης «ιδεώδους» και ανέξοδης επανάστασης (Ágnes Heller).

Βιβλιογραφία

- Akhtar S., Shame: Developmental, Cultural, and Clinical Realms, Routledge
- Anzieu D., Το Εγώ-δέρμα, Καστανιώτης
- Anzieu D., Psychic Envelops, Karnac
- Barthes R., Το μπλε είναι φέτος στη μόδα, Πλέθρον
- Berger J., Η εικόνα και το βλέμμα, Μεταίχμιο
- Bergler E., Fashion and the Unconscious, Int. Universities Press

- Bouvet M., (1958) Technical Variation and the Concept of Distance, Int Journal of Psychoanal 39; 211-221
- Cash T., Pruzinsky T., Body Image, The Gilford Press
- Churcher J., Bleger J., Bleger L., Symbiosis and Ambiguity, Routledge
- Freud S., On Narcissism, S.E.
- Freud S., Mourning and Melancholia, S.E.
- Freud S., The Ego and the Id., S.E.
- Freud S., Group Psychology and the Analysis of the Ego, S.E.
- Gaddini E. Limentani A. Wallerstein R., On Imitation, Routledge
- Greenacre Ph., Emotional Growth, Vol. I, Vol. II, International University Press
- Harris M. and Bick E., The Collected Papers, Meg Harris Williams
- Heller Á., Επανάσταση και καθημερινή ζωή, Οδυσσέας
- Kramer S. and Akhtar S., When the Body Speaks, Jason Aronson
- Kristeva J., Powers of Horror, Columbia University Press
- Lemma A., Κάτω από το δέρμα, Αρμός
- Lemma A., Minding the Body, Routledge
- Miller A., Το σώμα δεν ψεύδεται ποτέ, ΡΟΕΣ
- Simmel G., Η μόδα, Πλέθρον
- Toril M., The Kristeva Reader, Blackwell

- Μακρυνιώτη Δ. Κουζέλης Γ., επιμ. Τα όρια του σώματος, Νήσος
- Ρηγοπούλου Π., Το σώμα, Πλέθρον